

Tomaszewski, Jerzy

„Resistance. The Warsaw Ghetto Uprising”, Israel Gutman, New York 1994 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 87/1, 138-139

1996

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Israel Gutman, *Resistance. The Warsaw Ghetto Uprising*, Houghton Mifflin Co, published in association with the United States Holocaust Memorial Museum, Boston — New York 1994, s. XX, 277, ilustr.

Książka ta, jak można wnosić ze sposobu ujęcia tematu, przeznaczona jest dla szerokiego kręgu czytelników, lecz zainteresuje również specjalistę. Cennymi jej zaletami są bowiem: rzeczowa analiza problemów wywołujących ostre kontrowersje, troska o ukazanie motywów postępowania ludzi znajdujących się w skrajnie trudnych warunkach, dążenie do przedstawienia wszystkich sił, które brały udział w wydarzeniach. Autor sumiennie zaznacza przy tym luki we współczesnym stanie wiedzy, nieraz także brak źródeł, proponując najbardziej prawdopodobne — według niego — odpowiedzi na nasuwające się pytania.

Uwagę zwraca także oryginalna struktura książki. Obejmuje ona 11 rozdziałów, wykraczających znacznie poza zakres wskazany tytułem. Dzieje ruchu oporu, w tym powstania warszawskiego w kwietniu 1943 r., poprzedzone zostały obszernym wprowadzeniem, które ukazuje społeczność Żydów warszawskich w okresie przed wybuchem wojny. Następne rozdziały analizują proces stopniowego nasilania dyskryminacji i prześladowań ze strony okupanta oraz przedstawiają stosunki wewnątrz getta warszawskiego. Kulminację stanowi rozdział ostatni — dzieje samego powstania. Takie ujęcie pozwala zrozumieć czytelnikom, którzy niewiele lub nawet nic nie wiedzą o życiu żydowskim w Polsce i o dorobku żydowskiej kultury, czym był naród zamordowany na ziemi polskiej przez niemieckiego okupanta. Cenną zaletą jest także umiejętne powiązanie dziejów Żydów warszawskich z historią całego społeczeństwa Polski, zarówno przed 1939 r., jak w latach okupacji. Otrzymaliśmy dzięki temu książkę, w której — jak rzadko — historia Żydów została potraktowana jako nieodłączny element ogólnej historii Polski, nie tracąc zarazem nic ze swej specyfiki.

Czytelników w Polsce zainteresuje zwłaszcza analiza stosunków polsko-żydowskich, wokół których trwają nieustannie dyskusje. Pod tym względem omawiana książka należy do najciekawszych pozycji, które miałem przyjemność czytać w ostatnich latach. Israel Gutman niejednokrotnie podejmował dyskusję z historykami polskimi w rozprawach przeznaczonych przede wszystkim dla specjalistów. Polemizował zwłaszcza z przecenianiem pomocy udzielanej Żydom przez Polaków w latach okupacji, a także z lekceważeniem zjawiska antysemityzmu i jego skutków, krytycznie oceniał politykę rządu polskiego na uchodźstwie oraz postępowanie jego przedstawicieli w okupowanym kraju. Zwięzły, syntetyczny zarys rządzi się odmiennymi prawami i wymaga rozważenia wszystkich aspektów omawianych zjawisk. Autor przedstawia więc sumiennie różnorodne fakty, opisuje zróżnicowane postawy polityków oraz przeciętnych mieszkańców Warszawy. Jest w tym obrazie miejsce zarówno na szmalcownictwo, jak na poświęcenie dla ratowania ginących, a także na wszystkie postawy pośrednie, mieszczące się między skrajnościami. Autor nie zrezygnował ze swych poglądów, lecz potrafił ukazać złożoność problemów i z szacunkiem odniósł się do odmiennych ocen badaczy. W wielu przypadkach Gutman operuje przykładami jednostkowymi i cytatami z dzienników oraz wspomnień, zaznaczając czasem dystans historyka w stosunku do emocjonalnych, nieraz jednostronnych opinii wypowiedzianych pod wpływem bieżących obserwacji i tragicznych doświadczeń osobistych piszącego.

Israel Gutman urodził się (1923 r.) i mieszkał w Warszawie, brał udział w powstaniu 1943 r. (o czym informują wydawcy na obwolucie). Nie odwołuje się wprawdzie do własnych wspomnień lub obserwacji, świadomy faktu, że uczestnik wydarzeń widzi tylko fragment, nie upoważniający do uogólnień. Uważny czytelnik dostrzeże jednak w niektórych fragmentach książki, że jest ona czymś więcej, niż dziełem zewnętrznego obserwatora wydarzeń lub badacza, który patrzy na nie jak na odległy w czasie przedmiot analizy.

Dla porządku wspomnieć należy, iż w kilku miejscach wkradły się omyłki rzeczowe, które nie mają jednak istotnego znaczenia dla zagadnień, stanowiących zasadniczy temat książki. Tak np. wątpliwe jest stwierdzenie, że losy kampanii wrześniowej rozstrzygnęły się już 12 września (s. 12), nieścisła jest interpretacja sławnego „owszem” Felicjana Sławoja-Składkowskiego (s. 44), daty dotyczące początków samopomocy społecznej na s. 68 i 69 przeczą sobie wzajemnie, zdarzają się

---

omyłki w nazwiskach. Natomiast wielką zaletą jest forma literacka. Cennym uzupełnieniem są ilustracje oraz mapki w tekście (lecz mapka Polski na s. 51 zawiera omyłki).

Sądzę, że — niezależnie od walorów naukowych — książka może znakomicie służyć dla zapoznania młodzieży z tragedią Żydów w okupowanej Polsce, a także z całokształtem stosunków na ziemiach polskich w tym czasie. Jest to szczególnie ważne w przypadku czytelników w USA, gdzie z natury rzeczy przeciętny stan wiedzy o przeszłości Polski jest skromny. Uważam jednak, że taki wykład historii żydowskiej, która jest zarazem historią polską, przydałby się również czytelnikom w Polsce. Większość z nich przecież nie wie nic o społeczeństwie żydowskim w Polsce, a wiadomości o stosunkach polsko-żydowskich czerpie z pogłosek i stereotypów.

Jerzy Tomaszewski